

" प्रश्न बैंक "

(1)

कक्षा - उत्तरमध्यमा द्वितीय वर्ष (12 वीं)

विषय - नव्य व्याकरण

विषय कोड - 1203

1- बहुविकल्पीय से सम्बन्धित -	122 प्रश्न
2- लघु उत्तरीय -	15 प्रश्न
3- दीर्घोत्तरीय -	05 प्रश्न
4- विश्लेषणात्मक -	05 प्रश्न
<hr/>	
	147 प्रश्न

[" वस्तुनिष्ठ प्रश्नाः "]

1- समुचित विकल्प चित्वा लिखत

(क) कति लकाराः ?

(1) पञ्च (2) अष्ट (3) दश (4) सकादश

(ख) लोट् लकारस्य प्रयोगः कुत्र भवति ?

(1) उपनिषदि (2) वेदे (3) पुराणे (4) दर्शने

(ग) कति विधानि मङ्गलाचरणानि ?

(1) पञ्चविधानि (2) चतुर्विधानि (3) द्विविधानि (4) त्रिविधानि

(घ) तड् प्रत्याहारे कति प्रत्ययाः ?

(1) दश (2) नव (3) चत्वारः (4) पञ्च

(ङ) युष्मद् शब्दस्य प्रयोगे कः पुरुषः भवति ?

(1) प्रथमपुरुषः (2) मध्यमपुरुषः (3) उत्तमपुरुषः (4) प्रथमोत्तमपुरुषः

(च) सार्वधातुकसंज्ञा केन सूत्रेण भवति ?

(2)

(1) शेषे प्रथमः (2) लिङ्शित सार्वधातुकम् (3) सार्वधातुकार्धधातुकयोः (4) लिट् च

(द) शप् विकरण विधायकं सूत्रं लिखत ?

(1) अदिप्रभृतिभ्यः शप् (2) कर्तरिशप् (3) जुष्टोव्यादिभ्यः श्लुः (4) दिवादिभ्यः श्यन्

(ज) अदादि प्रकरणस्य प्रथमः धातुः कः ?

(1) अट् गले (2) आदिवन्धने (3) अदभक्षणे (4) अत् सात्वत्यगमने ।

(झ) "दीव्यति" इत्यस्य केन सूत्रेण दीर्घः भवति ?

(1) अतो दीर्घो यञि (2) हलि च (3) अकः सर्वे दीर्घः (4) दीर्घो लघोः ।

(ञ) "कीणाति" इत्यस्य किं विकरणम् ?

(1) श्ना विकरणम् (2) शप् विकरणम् (3) श्यन् विकरणम् (4) श्नम् विकरणम्

(ट) "कुरुचरः" इत्यस्य कः प्रत्ययः ?

(1) ट् प्रत्ययः (2) रवश् प्रत्ययः (3) अण प्रत्ययः (4) क प्रत्ययः

(ठ) सन् प्रत्ययः कस्मिन्नर्थे भवति ?

(1) इच्छायाम् (2) क्रियासमभिहारे (3) पौनः पुन्ये (4) क्रियाविनिमये

(ड) "कारकः" इत्यस्य कः प्रत्ययः ?

(1) लृच् प्रत्ययः (2) ल्यु प्रत्ययः (3) ष्वल् प्रत्ययः (4) नकोऽपि

(ढ) "भावयते" इति रूपकस्य प्रकरणस्य वर्तते ?

(1) सन् प्रकरणस्य (2) यङ् प्रकरणस्य (3) णिच् प्रकरणस्य (4) नामधातु

(ण) तिङन्त प्रकरणे कति गणाः ?

(1) नवगणाः (2) दशगणाः (3) पञ्चगणाः (4) सप्तगणाः ।

(त) श्नु विकरणस्य किं रूपम् ?

(1) लुदति (2) सुनोति (3) दीव्यति (4) तनोति

(थ) 'विद्वान्' इत्यस्य केन सूत्रेण श्लु प्रत्ययस्य स्थाने वसुरादेशः ?

(1) विदेः श्लुर्वसुः (2) तौ सत् (3) लृट् सदा (4) लक्षणहेत्वोः क्रियायाः

(द) सूत्रकारोऽस्ति ?

- (1) काल्यायनः (2) पतञ्जलिः (3) पाणिनि (4) वरदराजाचार्यः

(ध) कृत्याः सूत्रमस्ति ?

- (1) संज्ञा (2) अधिकारः (3) निषेधः (4) अन्यः

(न) "कर्मणमण्" सूत्रेण भवति ?

- (1) अण् (2) मण् (3) णमण् (4) कर्मण्

[रिक्त स्थानानि पूरयत] -

- (क) तुदादिभ्यः ----- । [शः, षः, सः, कः]
- (ख) स्वादिभ्यः ----- । [श्नुः, ष्नुः, स्नुः, सन्]
- (ग) अभिज्ञावचने ----- । [लृट्, लृट्, लङ्, लुङ्,]
- (घ) सार्वधातुके ----- । [यक्, यत्, ष्यत्]
- (ङ) किरश्च ----- । [पञ्चभ्यः, चतुर्भ्यः, त्रिभ्यः]
- (च) रूधादिभ्यः ----- । [श्मन्, ष्मन्, स्मन्]
- (द) क्र्यादिभ्यः ----- । [श्ना, स्ना, ष्णा]
- (ज) अदि प्रभृतिभ्यः ----- । [षपः, शपः, सपः]
- (झ) शीङः ----- गुणः । [आर्धधातुके, सार्वधातुके, तिङ्-सार्वधातुके]
- (ञ) तिङ्-स्त्रीणि ----- प्रथममध्यमोत्तमाः । [चत्वारि, त्रीणि, पञ्च]
- (ट) दिवादिभ्यः ----- । [श्यन्, स्यन्, ष्यन्]
- (ड) कृञ्चानुप्रयुज्यते ----- । [लिटि, लृटि, लङि]
- (ड) परस्मैपदानां ----- तुसुस्थलपुसण्वल्वयाः [णल, ष्वल, अण्]

(ल) युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे ----- मुख्यमः [स्नानादि, स्थानिन्यपि, स्थानानाम्] (4)

(ध) लः कर्मणि च भावे ----- । [सिकर्मकेभ्यः, पाकर्मकेभ्यः, भावकर्मकेभ्यः]

(द) संहितैकपदे नित्या नित्या धातूपसर्गयोः ----- वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ।
[नित्यासमासे, अनित्यासमासे]

(घ) विधिनिमन्त्रणानिमन्त्रणापीष्टसम्प्रश्नप्रार्थनेषु ----- । [लुङ्, लृङ्,
लिट्]

(न) गतिस्थाद्युपाभूम्यः सित्तः ----- । [आत्मनेपदेषु, परस्मैपदेषु, उभयपदेषु]

(प) स्वरितमित्तः कर्त्रभिप्राये ----- । [क्रियाफले, भावफले, कर्मफले]

[यथायोग्यं योजयत्]

(क)

1- भू	1- वृद्धौ
2- स्थ	2- सन्तायाम्
3- पठ	3- सातव्यगमने
4- अत	4- व्यक्तायां वाचि

(ख)

1- भविता	1- परोक्षे लिट्
2- वभूव	2- लृट् शेषे च,
3- भविष्यति	3- वर्तमाने लृट्
4- भवामि	4- अनद्यने लुट्

- (ग) 1 - लः परस्मैपदम् 1 - अधिकारोऽयम्
 2 - लस्य 2 - लादेशाः परस्मैपदसंज्ञास्युः
 3 - अस्मद्युत्तमः 3 - मध्यमोत्तमयोरुक्तिप्रथमः
 4 - शेषे प्रथमः 4 - तथाभूतेऽस्मद्युत्तमः स्यात्

- (घ) 1 - लिङ्शित्सार्वधातुकम् 1 - मरुत्याऽन्तादेशः
 2 - कर्त्तरि शप् 2 - लिट् लकारः
 3 - मोऽन्तः 3 - शप् विकरणम्
 4 - परोक्षे लिट् 4 - सार्वधातुकसंज्ञा

- (ङ) 1 - विधिः 1 - सत्कारपूर्वको व्यापारः
 2 - निमन्त्रणम् 2 - कामचारानुज्ञा
 3 - आमन्त्रणम् 3 - नियोगकरणम्
 4 - अधीष्टः 4 - प्रेरणम्

- (च) 1 - करोति 1 - युवन्तः
 2 - रामः 2 - तिङन्तः
 3 - तटी 3 - स्त्रीप्रत्ययः टाप्
 4 - अजा 4 - स्त्रीप्रत्ययः डीष्

- (द) 1 - कार्यम् 1 - तल्यत्
2 - ज्ञेयम् 2 - अनीयर
3 - दानीयः 3 - यत्
4 - स्थितित्यम् 4 - उयत्

- (ज) 1 - वसतीति 1 - सरलाः
2 - मिदेलिमाः 2 - वास्तव्यः
3 - पचेलिमाः 3 - धर्मः
4 - चयनीयः 4 - भाषाः

- (झ) 1 - सार्कधातुके 1 - यकि
2 - तनोत्रेः 2 - यक्
3 - गौणे कर्मणि 3 - नीहृकृष्वहाम्
4 - प्रधाने 4 - दुष्ट्यादेः

- (ञ) 1 - त 1 - उत्तमपुरुषः
2 - थास 2 - प्रथमपुरुषः
3 - इत् 3 - मध्यमपुरुषः
4 - क 4 - प्रथमपुरुषः

सत्य कथनानां समक्षे "आम" असत्य कथनानां समक्षे 'न' इति लिखत
 ——— x ——— x ——— x ———

- (क) वर्तमान काले लिट् लकारः भवति ।
 (ख) रुधनीयम् इत्यत्र तुमुन् प्रत्ययः अस्ति ।
 (ग) शेते आत्मनेपदस्य रूपम् वर्तते ।
 (घ) सन् प्रत्ययः इच्छायाम् भवति ।
 (ङ) विजयते इत्यत्र 'जि' धातु वर्तते ।
 (च) बुधः इत्यत्र 'क' प्रत्ययः अस्ति ।
 (छ) चुरस्तेये इति धातु चुरादिगणस्य वर्तते ।
 (ज) आमन्त्रणम् शब्दस्य प्रकृतिम् अर्थः भवति ।
 (झ) लादेशः परस्मैपदसंज्ञकाः भवन्ति ।
 (ञ) परोक्षे लिट् लकारस्य रूपं अस्ति ।
 (ट) 'बभूव' लिट् लकारस्य रूपं नास्ति ।
 (ठ) शिष्यः इति रूप कृत्यप्रत्ययस्य वर्तते ।
 (ड) "कर्मण्यम्" इत्यनेन अण् प्रत्ययः विधीयते ।
 (ढ) "सार्वधातुके यक्" इत्यनेन यक् विधीयते ।
 (ण) अभिषिपति इत्यत्र लृट् प्रत्ययः अस्ति ।
 (त) भावयति इति रूपं ण्यन्तस्य वर्तते ।
 (थ) प्रणिहन्ति इत्यत्र हन् धातुः नास्ति ।
 (द) क्षीयात् इत्यस्य 'क्षि' क्षये धातु अस्ति ।
 (ध) लिटो म्स्वरन् स्यात् इति म्स्वरन् सूत्रस्य वृत्तिः ।

- (न) श्वाञ्चक्रे इति रूपं लटलकारस्य वर्तते।
 (प) भवानि इत्यत्र "मोर्नि" सूत्रेण निआदेशः अस्ति।
 (फ) अनधने लुट् इत्यनेन लुट् लकारः विधीयते।

[एकपदेन उत्तरं लिखत]
 — x —

- (क) "भवति" इत्यत्र केन सूत्रेण गुणादेशः ?
 (ख) पवित्रम् इत्यत्र कः प्रत्ययः केन सूत्रेण विधीयते ?
 (ग) विष्णुः विश्वं कृत्वान् इदं वाक्यं कस्मिन् वाच्ये वर्तते।
 (घ) जनार्दनः इत्यस्य व्युत्पत्तिः लेखनीयः ?
 (ङ) कर्ता इत्यत्र केन सूत्रेण टृच प्रत्ययः विधीयते ?
 (च) नन्दनः इत्यत्र केन सूत्रेण ल्युट् प्रत्ययः विधीयते ?
 (छ) दानीय इत्यस्य कः प्रत्ययः केन सूत्रेण विधीयते ?
 (ज) यजति स्म युधिष्ठिरः इत्यस्य केन सूत्रेण लटलकारः क्रियते ?
 (झ) कर्तुः प्रयोजको हेतुसंज्ञः कर्तुसंज्ञश्च केन सूत्रेण क्रियते ?
 (ञ) चोरयति इत्यत्र णिच् प्रत्ययः केन सूत्रेण क्रियते ?
 (ट) कर्तुः प्रयोजको हेतुः कर्तुसंज्ञश्च केन सूत्रेण क्रियते ?
 (ठ) रुधिर आकरणे धातुः कस्मिन् गणे अस्ति ?
 (ड) हु धातोः कः अर्थः ?
 (ण) अद धातोः कः अर्थः ?
 (त) अधीष्ट शब्दस्य कः अर्थः ?
 (थ) विधि शब्दस्य कः अर्थः ?
 (७)

- (थ) निमन्त्रणशब्दस्य कः अर्थः ?
 (द) आर्षधातुकसंज्ञा विधायकं सूत्रं लिखत ?
 (ध) वलादेशार्षधातुकस्य इडागमः केन सूत्रेण क्रियते ।
 (न) शप्-विकरण विधायकसूत्रं लिखत ?
 (प) अभ्यासस्याचो ह्रस्वः केन सूत्रेण क्रियते ?

[लघु उत्तरीय प्रश्नाः]
 ————— x —————

- (क) तिङन्त प्रत्ययानां नामानि लिखत ।
 (ख) भाष्यस्य लक्षणं लेखनीयम् ।
 (ग) भू धातोः लिट् लकारस्य रूपाणि लेखनीयानि ।
 (घ) वार्तिकस्य लक्षणम् लिखत ।
 (ङ) सूत्रस्य लक्षणं लिखत ।
 (च) अटु धातोः लट् लकार रूपाणि लिखत ।
 (छ) रुध धातोः लट् लकार रूपाणि लिखत ।
 (ज) गम धातोः लुट् लकारस्य रूपाणि लिखत ।
 (झ) सकर्मक धातोः लक्षणं लिखत ।
 (ञ) अकर्मक धातोः लक्षणं लिखत ।
 (ट) "वर्तमाने लट्" सूत्रस्य वृत्तिं लेख्यः ।
 (ठ) क्यच प्रत्ययः कस्मिन् अर्थे भवति ।
 (ड) कृत्य प्रत्ययाः कति तेषां नामानि लिखत ।
 (ण) भङ्गलाचरणं कति विधम् । नामानि लेख्यानि ।
 (त) सुबन्त प्रत्ययानां नामानि लेख्यानि ।

[दीर्घोत्तरीयाः प्रश्नाः]

(10)

- 1 - भवन्ति, रुधन्ते, अन्ति, जुहोति, दीव्यतु श्तेषु त्रीणि रूपाणि साधनीयानि ।
- 2 - कर्ता, करिष्यति क्रीणीतः, पुनाति, पोषिता श्तेषु पञ्च प्रयोगाः साधनीयाः ।
- 3 - चोरयते, बाधयति, चेतयते, मानयते श्तेषु रूपाणि अस्यूत्रं साधनीयानि ।
- (4) गमयति, अनयति, पिपठिषति, जिगीषति श्तेषु प्रयोगाः साधनीयम् ।
- 5 - कारकः, अनादिः, विभीषणः, कुम्भकारः साधनीयानि ।

[विश्लेषणात्मक प्रश्नाः]

- 1 - पाणिनि व्याकरणस्य कतिग्रन्थाः सन्ति तेषां संक्षिप्त परिचयो लेख्यः ।
- 2 - पतञ्जलि ऋषेः संक्षिप्त परिचयो लेख्यः ।
- 3 - श्रीमद् भट्टोजिदीक्षित महोदयस्य संक्षिप्त परिचयो लेख्यः ।
- 4 - "नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युबिन्ध्यचः" सूत्रस्य सिद्धान्त कौमुदी मतानुसारं व्याख्या विलेख्या ।
- 5 - "उपमानादाचारैः" सूत्रस्य व्याख्या विलेख्या ।